

Meester Panken (1819-1904) chroniqueur van het Kempenland

door Ad Tilborghs, juni 2014

Petrus Norbertus Panken

Op onze site wordt hier en daar gerefereerd aan Panken, ook wel meester Panken genoemd. Aan hem hebben we nogal wat gegevens uit de 19de eeuw te danken. Het gaat hier om Petrus Norbertus Panken.

Hij was in 1819 geboren te Duizel. Zijn vader J.B. Panken, schoolmeester en belastinggaarder, overleed in 1823. Zijn moeder Antonia Willems hertrouwde in 1825 met A. Fleerackers. Na zijn jeugd te hebben doorgebracht in Bergeijk, waarheen het gezin na het hertrouwen van zijn moeder was verhuisd, kwam Panken in april 1833 op de kostschool van zijn oom Theodorus Ignatius Panken in Duizel terecht. Hier kreeg hij als stagiair zijn opleiding tot onderwijzer. Hij zou het niet verder brengen dan de lage kwalificatie van

de derde rang. Na zijn kostschooljaren bij zijn familie in Duizel vestigde hij zich in september 1840 als jonge volwassene in Westerhoven. Hij zou daar 46 jaar lang, meestal als kostganger, op vele adressen verblijven. Slechts van 1855 tot 1863 woonde hij zelfstandig in de voor hem gebouwde onderwijzerswoning.

Onderwijzer in Westerhoven

In Westerhoven was hij in 1840 de eerste katholieke onderwijzer na de reformatie. In juli 1842 kreeg hij er zijn definitieve aanstelling. In de eerste jaren van zijn carrière wist hij een sterke toename van het aantal leerlingen te bewerkstelligen. Zelfs startte hij een avondschool voor belangstellenden. Later daalde het leerlingental echter weer: in plaats van het maximum van 103 jongens en meisjes in 1841 bezochten er in 1860 gemiddeld nog 57 de school. Het prestige van de eigenzinnige schoolmeester daalde daarom snel bij zijn dorpsgenoten.

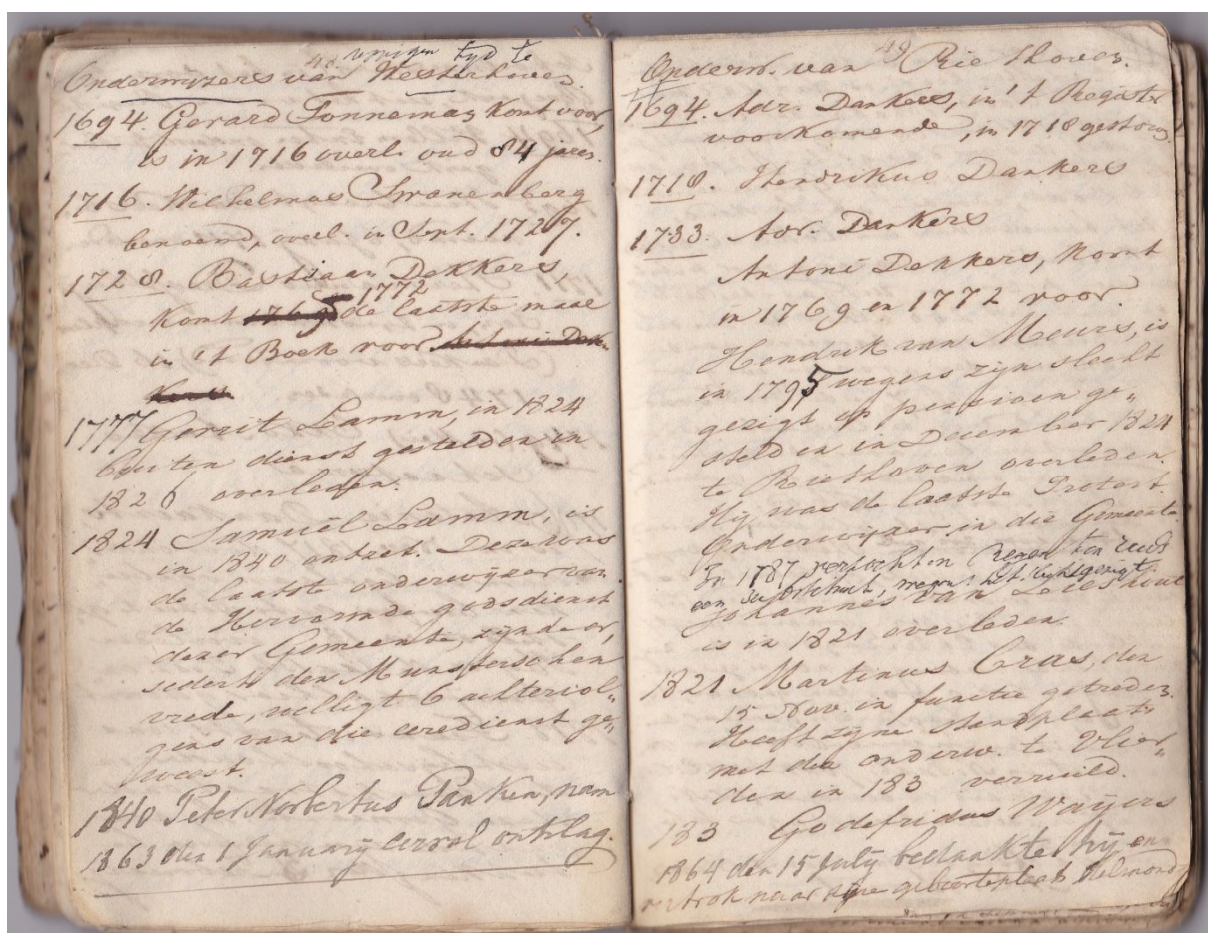
Vroegtijdig ontslag

Na enkele jaren kwamen er ook problemen met het lokale bestuur. Het eerste conflict betrof de bouw van de onderwijzerswoning. Hoewel de provincie hiervoor al jaren eerder subsidie had verstrekt, duurde het toch tot 1853 voordat de oplevering plaats vond. Na de voltooiing liet Panken het huis nog twee jaar onbewoond. Rond 1860 was er zelfs sprake van een ware probleemsituatie. De meester ergerde zich aan het gebrek aan waardering en uitte dit door klachten over zijn salariëring. Het gemeentebestuur daarentegen verweet hem luiheid en incompetentie. Panken bleek niet meer opgewassen tegen de situatie en werd door de inspecteur onder druk gezet om ontslag te nemen. De bevriende Bergeijkse arts Raupp leverde hem zelfs een attest dat hij medisch ongeschikt was. Tenslotte stemde Panken eind 1862 (43 jaar oud) in met een wel zeer vroegtijdige pensionering en nam genoegen met een ruime materiële compensatie. Ook na die tijd bleef hij in Westerhoven, met niet meer om handen dan de baantjes van postkantoorhouder en verzekeringsagent. Zo had hij alle tijd voor zijn

liefhebberijen: de bestudering van de dorpsgeschiedenissen van het Kempenland en de verslaglegging van zijn eigen ervaringen in zijn woonplaats en van de wederwaardigheden op de vele reizen die hij gewoon was te ondernemen. In 1904 overleed de verstokte vrijgezel te Bergeijk.

Verbijsterend aantal egodocumenten

Panken heeft verbijsterend veel bijeengepend in schriften van allerlei formaat, notitieboekjes of dikke, in leer gebonden schrijfboeken en lange folioregisters. Van deze papieren nalatenschap is nog al wat verdwenen, deels verspreid, door het aan vrienden en kennissen ter inzage te geven door de schrijver zelf of via uitlening later. De waarde van deze manuscripten mag niet onderschat worden. De autobiografische zijn van belang voor de kennis van Panken en zijn tijd. Ze bevatten veel interessante gegevens op godsdienstig gebied, over het onderwijs op het platteland, de ontwikkeling van de landbouw, het volksleven in de streek en in het bijzonder over de 19de eeuwse gemeenschap te Bergeijk.

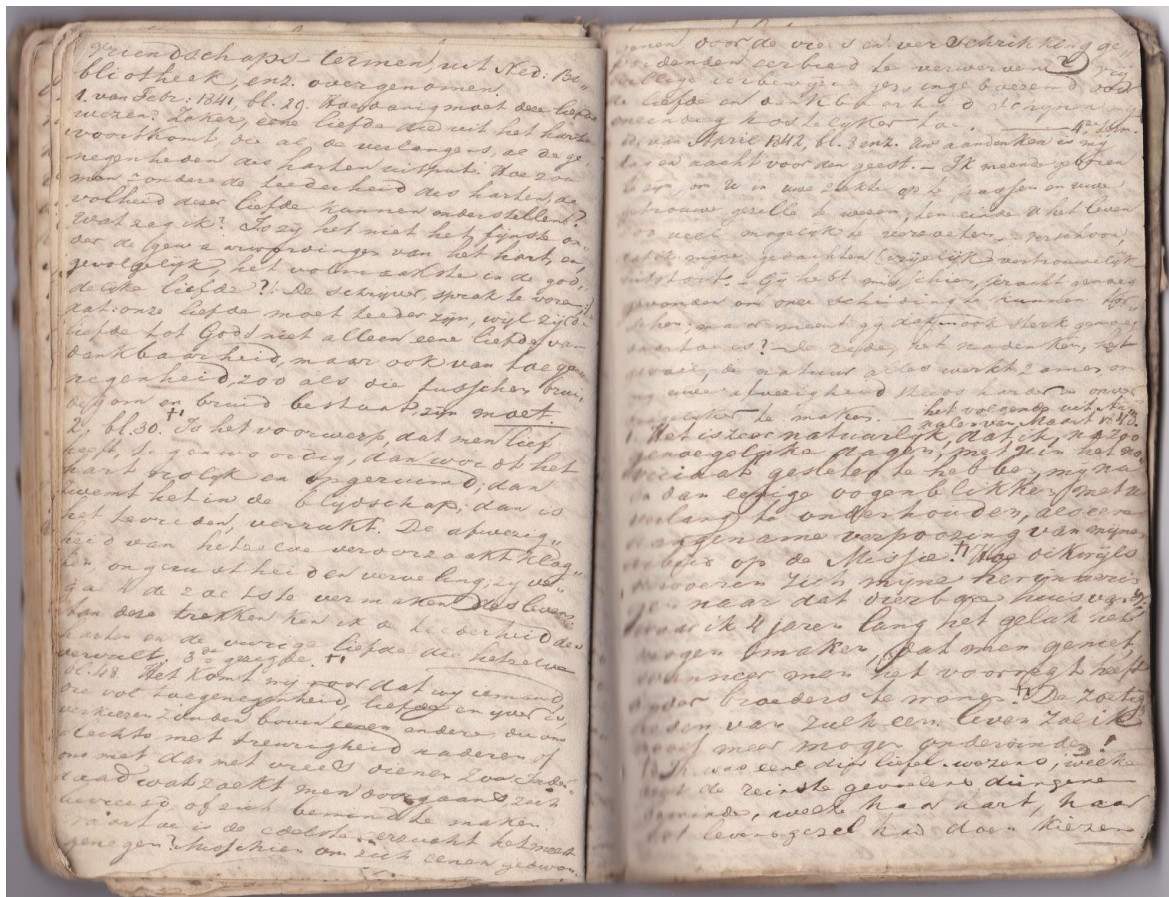
Aantekenboekje van Panken, opsomming van Westervosse onderwijzers.

Het omvangrijkste werk is onbetwist een collectie egodocumenten ten behoeve van wat hij noemde zijn "Autobiographie of Eigen Levensbeschrijving". Dit dagboek moet, gerekend naar de paginering, 25 schriften omvat hebben en telt 2.534 bladzijden. Hiervan zijn drie schriften verloren gegaan. De leemten worden vrijwel opgevuld door een samenvatting die Panken later van zijn dagboek maakte. Hij noemde dit werk "mijne 2^e of vernieuwde Boek der Autobiographie". Het is een compendium van het vorige, maar met inlassing van nieuwe gegevens. Het bestaat uit zes schrijfboeken en telt 1.519 bladzijden.

Deze dagboeken zijn in de periode 1993-1998 uitgegeven. De reeks bestaat uit zes delen. In deze dagboeken komt de naam Tilburgs een tiental keren voor. In 1854 bericht Panken over de gouden bruiloft van Peter Hermanus Tilburgs en Maria van de Vorst. In 1857 zegt hij Joannes Tilburgs vaarwel in verband met zijn vertrek naar Amerika. In 1866 meldt hij het afbranden van het huis van C. Tilburgs. Twee jaar later laat hij weten dat het herbouwde huis opnieuw ten prooi is gevallen aan de vlammen. In 1879 verdrinkt C. Tilburgs in een sloot en in 1898 informeert hij ons uitvoerig over het verdrinken van Arnoldus Tilburgs, van wie het lichaam pas na dagen zoeken werd gevonden in het Eindhovens kanaal.

Vriendschapstermen

Meester Panken had een klein kriebelig handschrift, waarmee hij bladzijde na bladzijde volschreef met zijn bevindingen uit archiefonderzoek. Hij maakte van alles en nog wat aantekeningen. En stelde overzichten samen, zoals over de schoolmeesters van Westerhoven. Geen witruimte bleef onbenut. Ook schreef hij veel over uit boeken, tijdschriften en kranten. En omdat hij veel moeite had om zijn gevoelens onder woorden te brengen, was hij ook op dat punt een verwoed verzamelaar. In een klein volgeschreven aantekenboekje (10 x 15 cm) staan bijvoorbeeld een aantal “vriendschapstermen”, waarbij het opvalt dat “liefde” steeds het sleutelwoord is. Panken bleef ongehuwd. Hij overleed te Bergeijk op 20 juli 1904.

Aantekenboekje met vriendschapstermen.

Bronnen

- H. Mandos, Meester Petrus Norbertus Panken 1819-1904, in: H. Mandos en A.D. Kakebeeke, *De acht zaligheden, de oude kern van de Kempen*, Eindhoven 1975, 7-113
- J. van Oudheusden e.a. (red.), *Brabantse biografieën. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Noordbrabanders*. Deel 1 (Uitgeverij Boom en Stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening, Amsterdam/Meppel 1992).
- P. Meurkens, *Bevolking, economie en cultuur van het oude Kempenland.*, Bergeijk 1985
- P. Meurkens (ed.) *De dagboeken van P. N. Panken 1819-1904. Memorieboek van een Brabantse schoolmeester Eindhoven, 1993-1998*, dl. 1, xxii, 138, xix p.; dl. 2, vii, 155, xx p.; dl. 3, xx, 130, xvii p.; dl. 4, xviii, 124, xx p.; dl. 5, xx, 126, xxvi p.; dl. 6, xx, 123, xxxix p.
- P. Meurkens, *De wereld van schoolmeester Panken. Een portret van het oude Kempenland in de negentiende eeuw*, Boxmeer 2004
- Aantekenboekje van P.N, Panken, 10x15 cm. In bezit van Ad Tilborghs. Geschonken door Janus Bijnen, Veldhoven, die het op zijn beurt weer verkregen had van Panken, burgemeester van Eersel.